

ULOGA I ZNAČAJ NOVINARSKIH DOKUMENTARNIH FORMI U ŠTAMPI

STUDIJA SLUČAJA NEDELJNIKA VREME, NIN I PEČAT

Sažetak: Svetska ekonomska kriza¹ i globalne tehnološke i medijske promene izazvale su tektonske poremećaje prevashodno u štampanim medijima. Već neko vreme, postavlja se čak i pitanje njihovog fizičkog opstanka. Na udaru su najviše nedeljnici, pogotovo njuz magazini, čiju doskorašnju ulogu uveliko preuzima dnevna štampa. I pored saglasnosti oko socijalno-ekonomskih i tehnoloških izazova, kojima srpska štampa neminovno mora da odgovori, ostaje otvoreno pitanje: šta sa nedeljnicima i kuda dalje? Nedostatak kredibilnog i istraživačkog novinarstva – nije upitan. Interpretativnost, takođe. Ovaj tekst pokušava da odgovore nađe u sve prisutnijim novinarskim dokumentarnim formama, kao nastavku pozitivne žurnalističke interpretativne evolucije, kroz dokazivanje neophodnosti većeg prisustva "dokumentaristike" kao posebnog segmenta istraživačkog novinarstva. Pored teorijskih razmatranja i u okviru njih definisanja najprisutnijih žanrova, ovaj rad, kroz studiju slučaja tri najtiražnija njuz magazina: Vreme, NIN i Pečat, pokazuje rezultate istraživanja i daje putokaze za povratak kredibiliteta i kvaliteta referentne informativno-političke nedeljne srpske štampe.

Ključne reči: dokumentarne forme, štampa, njuz magazini, interpretacija, kredibilitet

¹ Istraživanje je rađeno u okviru projekta „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“, koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (evidencioni broj: 179076).

Potreba za izdvajanjem novinarskih dokumentarnih formi u štampi nastaje u onom trenutku kada su tekstovi ove vrste postali konstanta kako dnevnog, tako i nedeljnog štampanog novinarstva. Ta potreba u kauzalnoj je vezi sa procesima naglog umožavanja komunikacionih sistema i ubrzanjem vremena za koje informacija obiđe planetu i već za nekoliko sati završi kao pisani izvor, tj. dokument. Pogotovo danas, kada i u štampanom novinarstvu (zahvaljujući portalima, on-line magazinima itd.) informacija postoji u realnom vremenu.

Pojam dokumentarnih formi, istina, ukazuje na modifikacije u metodama i načinima dolaska do podataka (ne samo u polju žurnalistike), ali iznad svega i nezavisno od upliva različitih profesionalnih medijskih aktera, još jednom potvrđuje ulogu novinara kao selektora nemerljive količine informacija i podataka, koji ih uobličava u ne samo smislenu već pre svega interpretativnu tekstualnu celinu. Stoga, bez obzira da li je autor nekog novinarskog dokumentarnog žanra novinar profesionalac ili stručnjak, i da li je ta forma u većoj ili manjoj meri interpretativnog ili dominantnije esejističkog tipa, takvi tekstovi ne samo što donose kvalitet više, već na izvestan način pomažu u razjašnjenju i prevashodno tumačenju konglomerata različitih, često vrlo suprotnih informacija i sve većeg informativnog haosa koji preti da u potpunosti “zatrpa” intelektualni procesor svakog zainteresovanog recipijenta.

Od samog začetka novinarstva, dokumentarne forme su zauzimale najvažnije mesto na stranicama kako periodične, tako i dnevne štampe. Ovo potvrđuje i činjenica da je feljton, koji svakako spada u dokumentarne forme, najstariji novinarski žanr. Danas je feljton, nažalost, prisutan samo u pojedinim izdanjima periodične, jako retko i dnevne štampe, što je dobar pokazatelj da se kvalitetno novinarstvo sve manje vrednuje u dobu komercijalizacije medija, kada informacija dobija više na tržišnoj, a gubi na društvenoj vrednosti. Feljton, iako mnogo više zaslužuje, opstaje danas samo na obodima časopisa u Srbiji.

Zašto nam je neophodna “dokumentaristika”

Informatičko društvo prouzrokovalo je zasićenje informacijama koje čitalac ne može adekvatno da obradi i stavi u kontekst. “Jednostavna proizvodnja neupotrebljivih informacija je veća od količine upotrebljivih informacija, i po samoj prirodi proizvodnje, čuvanja, prerade i deseminacije informacija, “višak” proizvodnih informacija je uvek bio veoma veliki. Od svega što čovek vidi tokom dana primeti 3%, a pamti najviše 1% ili

1,5%”.² Upravo ova informacija opravdava tendenciju da se u savremenom novinarstvu pored faktografije i analitike javlja potreba za interpretacijom podataka koja bi omogućila lakše razumevanje kod recipijenata. Dokumentarne forme bi mogle da budu odgovor na ovu društvenu potrebu. Stavljanje informacija u širi društveni kontekst, njihovo razlaganje i poređenje jeste zadatak dokumentarnih formi, a ujedno su značajne za jačanje civilnog društva. “Interpretativno novinarstvo, navode hroničari žurnalizma, staro je koliko i novinarstvo uopšte, ali je tek u XX i početkom XXI veka postalo dominantan način izražavanja u medijima. Istorija novinarstva potvrđuje hipotezu da su velike, krizne, društvene situacije bile izuzetno pogodno tlo i za kvantitativni i za kvalitativni porast interpretacije u medijima”.³ Ova tvrdnja ide u prilog inicijativi za širenje i negovanje dokumentarnih novinarskih žanrova u štampi.

U dokumentaristici, naročito u periodičnoj štampi, informacija nije dovoljna, već je potrebno i dodatno objašnjenje i interpretacija događaja, u čemu pomaže istraživanje dokumentarne građe. U toj funkciji jeste upravo bekground, u koji se smeštaju sve neophodne informacije značajne za razumevanje određene priče. Naime, “pri interpretativnom novinarskom postupku obrade teme, događaj se više ne posmatra kao izolovani, pojedinačni slučaj nego kao karika u nizu kojom su povezani njegovi uzroci i posledice. Uslov za interpretaciju događaja je – njegovo razumevanje u širem kontekstu društvenog značenja”.⁴ Značaj dokumentarnih formi u savremenom novinarstvu potvrđuje i činjenica koliko je potreba za interpretacijom koja je jedna od glavnih odlika ovih žanrova u poslednjem periodu dominantna. Ona je dovela i do nove podele žanrova u novinarstvu: „Svi oblici novinarskog istraživanja po decenijama uvreženoj tripartitnoj podeli mogli su se odrediti kao faktografski, beletristički i analitički. Ali sa dolaskom sva tri, naročito poslednjeg talasa u razvoju interpretacije i interpretativnog novinarstva, ova podela se čini neadekvatnom i savremeno novinarstvo danas podrazumeva podelu na faktografske (5Ws) i interpretativne žanrove (5Ws + 2)”.⁵

Uostalom, načelo profesionalizma novinara, pored prenošenja, podrazumeva tumačenje ili interpretaciju informacija, uz

2 Štambuk V., *Communico ergo sum ili Internet, kako je nastao i kuda smera*, Akademski misao, Beograd 2010, str. 125.

3 Todorović N., *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*, FPN i Čigoja štampa, Beograd 2002, str. 21.

4 Todorović N., *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*, FPN i Čigoja štampa, Beograd 2002, str. 68.

5 Kljajić V., *Intervju u štampi i on-line magazinima na internetu*, FPN i Čigoja, Beograd 2009, str. 21.

istovremeno poštovanje osnovnih načela nekada objektivnog, a danas fer i angažovanog pristupa. Stoga analiza novinarskih dokumentarnih formi u štampi na najbolji način ukazuje i na profesionalni pristup i angažovanost novinara u svom poslu. Činjenica da je periodična štampa, pre svega nedeljnici, odnosno njuz magazini, daleko pogodnija za ove vrste žanrova, svoju potvrdu nalazi i u vremenu izlaženja jer omogućava novinarima više vremena, ali i prostora pri obradi teme. „News magazini, nedeljnici vesti koncipirani su tako da na osnovu pregleda najznačajnijih medijskih događaja iz proteklih sedam dana ponude čitaocu dublji pristup i interpretaciju – koju novinari dnevne štampe u stalnom stresu, zbog kratkog roka, nisu imali vremena da pruže“.⁶

Nije teško zaključiti da dokumentaristika predstavlja osnov svih interpretativnih i istraživačkih sadržaja i da svojom zastupljenošću podiže kvalitet, nivo, ugled, pa samim tim i standard novina, magazina pogotovo. Neke oblasti, kao što su, na primer, nauka, medicina, još uže – zdravlje ili ishrana, etnologija, IT tehnologije, ekologija, automobilizam i sl. zahtevaju upravo što stručniji, a samim tim i dokumentarniji pristup. Da bi se to postiglo, dokumentarne forme karakteriše pored ostalog i upotreba dokumentarne, arhivske građe, kao što su informacije iz instituta, biblioteka, arhiva, različite vrste historiografije, ali i faktografije, pre svega – upotreba različitih vrsta dokumenata, kao i korišćenje podataka iz već objavljenih novinarskih tekstova, stručni radovi, statistike i sl. Ne treba gubiti iz vida da ovakve forme često zarad podizanja kvaliteta samog teksta mogu da sadrže i reportažne elemente, dakle tzv. žive izvore, citate, vrednosne stavove, tumačenja, sudove, i sve ono što je već bilo zabeleženo u nekom od prethodnih tekstova, bez obzira da li se radi o štampanim ili elektronskim medijima, jer svaki tekst od juče, već danas, odnosno sutra postaje upotrebljiv dokument. Novinarske dokumentarne forme, dakle, zasnivaju se, prevashodno na dokumentu (najšire posmatrano) i rezultat su istraživanja autora, te samim tim u sebi sublimiraju i faktografiju i interpretaciju, dosežući nivo istraživačkog novinarstva. Ono sa čim su saglasni svi autori, ali i novinari, kako na lokalnom tako i na globalnom nivou, jeste da upravo ova vrsta novinarstva predstavlja ključnu kariku koja nedostaje savremenom žurnalizmu. „Još od kada su izmišljene knjige, pa do pojave interneta, biblioteke su bile jedan od najznačajnijih izvora informacija. A druga dva su lično istraživanje i osobe koje poznajemo. Danas su stvari počele da se menjaju i onima koji imaju pristup terminalu i Mreži to može da bude glavni izvor. Za one koji to nemaju, personalni računari

6 Todorović N., *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*, FPN i Čigoja štampa, Beograd 2002, str. 23.

su danas postali dostupni u javnim bibliotekama, kako za čitanje optičkih diskova, tako i za pristup Internetu“.⁷

Činjenica da je većina informacija danas dostupna na internetu, po mišljenju mnogih autora, još uvek ne isključuje i traganje po različitim vrstama dokumentacija jer se pokazuje da „još uvek ima toliko informacija objavljenih u štampanom obliku da će biblioteke još mnogo godina biti neophodne kao primaran način pristupa informacijama“.⁸ Pogotovo ako se u obzir uzme i validnost i proverljivost tog preobilja informacija sa Mreže!

Jedna od karakteristika novinarskih dokumentarnih formi jeste i poređenje, traganje za sličnim primerima najčešće saopštenim u vidu backgrounda koji „može da objasni i tehnički stručni detalj ili da ponudi druge podatke koji su bili deo nekih ranijih tekstova. On bliže objašnjava teme i ličnosti na koje se odnosi, jer sadrži informacije uz pomoć kojih se glavni elementi događaja stavljaju u kontekst“.⁹

Činjenica da u dokumentaristici, naročito u periodičnoj štampi, informacija nije dovoljna, već je potrebno dodatno objašnjenje i interpretacija, potvrđuju da se u dokumentarističkim žanrovima mogu pronaći gotovo sve vrste backgrounda, jer njihova funkcija i jeste podizanje nivoa tumačenja neophodnog za razumevanje određene priče. Naime, „pri interpretativnom novinarskom postupku obrade teme, događaj se više ne posmatra kao izolovani pojedinačni slučaj nego kao karika u nizu kojom su povezani njegovi uzroci i posledice. Uslov za interpretaciju događaja je – njegovo razumevanje u širem kontekstu društvenog značenja“.¹⁰ Dakle, novinarske dokumentarne forme samo su logičan nastavak savremene žurnalističke evolucije koja se naslanja na prethodno interpretativno i istraživačko novinarstvo i njegov su neraskidiv a ipak zaseban segment.

Definisanje najzastupljenijih novinarskih dokumentarnih formi u štampi

Da bi se objasnio sam pojam dokumentarnosti, neophodno je pojašnjenje etimologije istog – reči dokumen(a)t, koja predstavlja koren datog pojma i vodi poreklo od latinskog glagola docere što znači poučavati, pokazivati, odnosno od imenice

7 Hil M. V., *Uticaj informacije na društvo: ispitivanje njene prirode, vrednosti i upotrebe*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd 2008, str. 136.

8 Vitković B., Preopterećenje informacijama: kako naći relevantne informacije, *Časopis CM*, broj 12, Protokol, Novi Sad i FPN, Beograd 2009, str. 101.

9 Todorović N., *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*, FPN i Čigoja štampa, Beograd 2002, str. 68.

10 Ibid, str. 19.

documentum što znači "pismeni dokaz, javna isprava".¹¹ Dalje traganje po enciklopedijama i rečnicima pokazuje da reč dokumentaran potiče od latinske reči "documentarius što znači ispravni, poveljni, onaj koji se zasniva na ispravama, poveljama, činjenički dokazan, koji može dokazati (ili: koji dokazuje) na osnovu činjenica".¹²

Kao što je u početku razvoja žurnalizma dominiralo faktografsko novinarstvo, tako se kroz istorijat razvoja interpretacije koji se u svim svojim fazama poklapao sa bar dva identična kriterijuma, a to su: velike, uglavnom ekonomske krize i pojava novih medija, tako su danas istraživačko i interpretativno novinarstvo ne samo realnost, već potreba savremenog civilnog društva i publike koja u preobilju informacija ne samo što nema mogućnost selekcije već ni mogućnost sopstvenog tumačenja koja bi bila posledica sopstvene selekcije. Dakle, ta ista publika očekuje da dobije i pozadinu, istraženu, analiziranu i interpretiranu, da bi o tako dobijenoj informaciji i predstavi mogla da zauzme stav, vrednosni sud, mišljenje.

Svako detaljnije i temeljnije istraživanje bilo koje teme u novinarstvu nosi sa sobom i prisustvo dokumenata koji potkrepljuju background (pozadinu) i sagledavaju suštinu priče iz što više različitih rakursa. Upravo u zavisnosti od zastupljenosti dokumentaristike, tj. dokumentarnosti u određenim tekstovima, mogu se čak izdvojiti i žanrovi koji su po tome prepoznatljivi. Zato se slobodno može reći da su dokumentarne forme ne samo neizostavni segment, već i posebna oblast u novinarstvu. U skladu sa razlikama koje čine samu prirodu različitih medija, i ovi žanrovi se pojavljuju i reprezentuju u različitim oblicima i strukturama.

Iako već decenijama prisutne u domaćoj i svetskoj žurnalističkoj praksi, novinarske dokumentarne forme do današnjeg dana nisu doživele ozbiljnije teorijsko razmatranje kao samostalni oblici novinarskog izražavanja, tj. žanrovi ili bar podžanrovi (osim feljtona), kako od strane domaćih, tako (koliko je ovom autoru poznato) ni od strane svetskih teoretičara novinarstva. Prvi koji ih samo spominje i čiji su gotovo izvorni nazivi preuzeti za potrebe ovog teksta i istraživanja (proizašlog iz kursa Novinarske dokumentarne forme u štampi, na master studijama Fakulteta političkih nauka u Beogradu, započetih 2009) je Ljubomir Rajnvajn, koji u svom tekstu o feljtonu kaže: "Sve to biva oblikovano kao hronika vremena ili istorijski esej ili stručno-publicistički ogled ili romansirana biografija ili dokumentarno reportažna serija ili društveni podsetnik, ili aktuelni

11 *Mala enciklopedija Prosveta*, Prosveta, Beograd 1959, str. 386.

12 Vujaklija M., *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd 1966, str. 248.

informativno komentatorski pregled ili naučno – popularna studija ili, pak, kao podlistak zanimljivosti. Kao što se vidi u feljtonu su zastupljene i sve novinarske funkcije u saobraćanju s javnošću¹³. I u pokušaju da dodatno ukaže na značaj svih ovih ”funkcija saobraćanja s javnošću”, dodaje da se „bez preterivanja mogu nazvati pravom laboratorijom ilustracije, dokumentacije i argumentacije”¹⁴.

Komentatorski pregled

Komentatorski pregled je najčešće prisutna novinarska dokumentarna forma ili dokumentarni žanr u štampi i uglavnom se reprezentuje u rubrikama: politika, ekonomija, društvo, spoljna politika. Predmet ove vrste tekstova su oni događaji koji se nalaze u žiži interesovanja javnosti i koji traju duži vremenski period, bez obzira da li se o njima kroz neke druge oblike novinarskog izražavanja izveštava svaki dan. Njihova aktuelnost ne samo da nije nužno dnevna, već je gotovo i isključena, ne u klasičnom smislu, jer kao i ceo žurnalizam uvek moraju imati „kopču” aktuelnog povoda, ali za razliku od npr. komentara ili članka, komentatorski pregled interpretira događaj smeštajući ga u kontekst sličnih događaja u sadašnjosti, prošlosti i naravno predviđanjem šta će se dogoditi u budućnosti. „Priča se ne ograničava na spajanje događaja, nego kako događaj kvalifikuje ono što u začetku izgleda kao slučajnost, ili, kako se kaže, jednostavna peripetija. Priča je otkrivač događaja”¹⁵. Kroz priču, događaj „postaje vidljiv i slušljiv, jednom rečju – ukroćen je. Priča čini događaje čitljivima, podvlačeći istovremeno njihovu jedinstvenost i njihovu različitost u odnosu na druge događaje koji čine ljudsku istoriju”¹⁶. Posebno treba napomenuti da se kroz ovu formu određena pojava ili događaj sa dužim trajanjem obrađuje na način veoma sličan komentaru ili čak članku, ali se, za razliku od prethodnih, u ogromnoj meri, dakle predominantno, koristi dokumentarna građa koja samom tekstu daje dodatni kvalitet i kredibilitet. Takođe, za razliku od komentara i članka, ovaj žanr nema tako jasno izdiferenciranu kompoziciju, tj. strukturu i ona je često prepuštena kreativnosti samog autora, uz neizbežni mamac, ”kopču”, prisustvo dramaturgije koja drži pažnju čitaoca i naravno izgrađen stil koji se podrazumeva, s obzirom da ovu vrstu obimnih i visokozahtevnih tekstova

13 Rajnavajn Lj., Stvaralaštvo novinara, Naučna knjiga, Beograd 1988, str. 184.

14 Ibid

15 Ricouer P., Evenement et sens, L’evenement ene prespective, Ed. Jean-Luc Petit, Paris, Ed. De l’Ecole des hautes etudes ene sciences sociales, 1991, str. 50.

16 Pizara P., Dimni signali – vodič za kritičku upotrebu novina i televizija, Tahnjug, Konrad Adenauer Fondacija, Beograd 2008, str. 38.

pišu uglavnom bivši, ili sadašnji dopisnici, dugogodišnji urednici, komentatori – jednom rečju kompetentni specijalisti za tu oblast. Već je napomenuto da novinarska dokumentaristika, pa samim tim i jedan od njenih najzastupljenijih predstavnika – komentatorski pregled – nužno ne koristi tzv. žive izvore, tj. citate kao odraz mišljenja, vrednosnog suda ili stava zatraženog od sagovornika isključivo za potrebe baš tog teksta, već koristi slične sadržaje, ali koji su već u statusu dokumentarne građe. Informacija, dakle, više nije dovoljna, a kao što često ističe Kastels, novo informaciono doba počinje da ustupa mesto nečemu mnogo zahtevnijem. Ta zahtevnost jeste upravo in-depth analiza čiji je nužni preduslov novinarska dokumentaristika, kao neophodni segment visokozahtevnog pristupa istraživačkog žurnalizma.

Društveni portret

Društveni portret predstavlja novinarski dokumentarni žanr čiji su predmet interesovanja društveno značajne ličnosti, takozvani javni medijski poslenici, smeštajući njihov rad, podatke iz njihovih biografija, karakterizaciju, psihokroki, izjave koje su tokom vremena davali različitim povodima, mišljenja drugih o njima – u najširi društveni kontekst. Iako su to, najčešće, takođe ličnosti koje su u određenom trenutku u žiži interesovanja medija, neretko se događa da se pojavljuju i društveni portreti osoba koje više nisu žive, ali najčešće aktuelnim povodom, ili neposredno nakon što je osoba preminula, ili povodom godišnjica, jubileja i sl., naročito kada je reč o političarima, naučnicima, pa čak i sportistima. Ovaj žanr nikako ne treba mešati sa “In memoriam” koji postoji u brojnim domaćim i stranim (dnevnim i nedeljnim) novinama kao zasebna rubrika, tj. žanr pod istoimenim naslovom. Društveni portret pojašnjava ulogu određene ličnosti u društvu, pokušava da razotkrije način na koji utiče na javno mnjenje, često govori o nekim nepoznatim detaljima. Ovaj žanr je u tolikoj meri ustaljena rubrika u štampi (kako dnevnoj, pogotovo u periodičnoj – nedeljnicima), i toliko je prepoznatljiv da se često naziva samo “Portret” ili “Društveni portret” i egzistira kao stalna rubrika u gotovo svim njuz magazinima. Takođe je značajno naglasiti da društveni portret nije isto što i intervju portret ili intervju profil. Naime, intervju portret je “vrsta intervjuja koja je u stvari hibrid između intervjuja i portreta, da bi se stvorio žanr koji je odomaćen pod nazivom – profil.”¹⁷ Dakle, očigledno je da je osnova za ovaj žanr intervju sa određenom osobom koja je, ujedno, i sama tema intervjuja (jedina sličnost sa društvenim portretom), dok se kod društvenog portreta mahom koristi dokumentarna i arhivska građa. Sve prethodno izloženo ukazuje na

17 Lukač S., *Teorija i tehnika novinarstva*, skripta, FPN, Beograd 1979, str. 125.

činjenicu da je pisanje društvenog portreta daleko složeniji novinarski posao od onog kako se to na prvi pogled pretpostavlja, jer podrazumeva temeljan istraživački postupak, obimnu dokumentarističku građu, neretko složen rad na terenu sa potencijalnim sagovornicima – poznavaoacima “lika i dela” portretisanog, kao i neophodnu kreativnost u realizaciji ovog zahtevnog žanra. Stoga nije ni malo čudno što bez obzira na ustaljenost ove žanr-rubrike, ima jako malo novinara koji je pišu, baš kao što je to slučaj i sa intervju portretom.

Romansirana biografija

Romansirana biografija je podžanr društvenog portreta i najčešće se nalazi u rubrikama life stile, muzika, pa čak i kultura. Za razliku od njega, više zalazi u detalje iz života ličnosti i najčešće se može naći u specijalizovanoj, neretko ženskoj štampi. Često sadrži pikantne detalje dotada nepoznate javnosti. Za razliku od društvenog portreta, sadrži daleko više biografskih podataka, u kompozicionoj strukturi često se drži hronološkog redosleda, a postalo je gotovo uobičajeno da dobar deo teksta romansirane biografije čine čitavi pasaži – odlomci iz prethodnih intervju ličnosti koja je predmet teksta. Samim tim, jasno je da je u kvantitativnom smislu daleko obimnija od društvenog portreta. To je i jedan od razloga što, za razliku od svog „starijeg brata”, koji ih najčešće nema, sadrži međunaslove. Razlika se ogleda i u vizuelnoj opremi teksta, jer romansirana biografija po definiciji (najprisutnija u revijalnoj štampi) podrazumeva mnoštvo fotografija.

U svetskom žurnalizmu postala je uobičajena praksa da se ovaj novinarski dokumentarni žanr pojavljuje i u formi knjige i to ne samo nakon što je osoba preminula, već i u trenucima dok je na vrhuncu aktuelnosti. Slično kao i sa memoarima, i ovu vrstu literature neretko pišu tzv. goast writeri, ali su neke od ovakvih knjiga pravi best selleri, potovo u Sjedinjenim američkim državama. Najčešće eksploatisane ličnosti za romansiranu biografiju su naravno one iz sveta show biznisa i politike.

Naučno-popularna studija

Naučno-popularna studija je vrlo čest novinarski dokumentarni žanr u štampi i prisutna je najčešće u rubrikama posvećenim muškarcima, ženama, tehnologiji, automobilizmu, sportu, zdravlju, nauci i sl. Kako je reč o svakodnevnim temama od interesovanja za najširu publiku, gotovo da nema ni dnevnog ni nedeljnog izdanja u kojem se ovaj žanr ne pojavljuje. Iako aktuelnost kod ove vrste tekstova nije od presudnog značaja, činjenica da smo u poslednje vreme sve više svedoci takozvanog Google novinarstva, tj. copy-paste tekstova iz ovih oblasti, najčešće neselektivno i

nekritički preuzimanih iz već objavljenih bilo dela u formi knjige, priručnika, stručnih radova, saveta i sl. (pogotovo u redakcijama koje nemaju snažne prevodilačke i lektorske kapacitete), rezultat je: izrazito nizak nivo kvaliteta u suštinskom i sadržinskom smislu zarad ostvarivanja veštačke aktuelnosti. S druge strane, treba reći da na medijskom tržištu postoji čitav segment naučno-popularnih magazina koje svrstavamo u specijalizovane časopise i u kojima ovaj novinarski dokumentarni žanr zauzima ogroman prostor. Sam naziv ove forme upućuje na ideju da se ozbiljna naučna problematika približi široj čitalačkoj publici na jedan pitkiji, prijemčiviji i popularan način.

Stručno-publicistički ogled

Predstavlja pandan prethodnom žanru iz razloga što obrađuje slične teme, ali na visoko stručnom nivou. Nalazi se u striktno specijalizovanim časopisima, a ređe je prisutan u štampi namenjenoj široj publici. Ipak, najnoviji trendovi pokazuju da se ova vrsta dokumentarnog žanra ili podžanra pojavljuje u nedeljnim magazinima, prevashodno njuz magazinima, naročito onim koji su svoju uređivačku koncepciju prilagodili novoj vrsti mlađe i obrazovanije čitalačke publike (a pod uticajem platformi na kojima se takođe pojavljuju), pa se može sresti u oblastima kao što su IT, gedžeti, automobilizam, psihologija, najnovije tehnologije ili naučna dostignuća primenjiva u svakodnevnom životu. Za razliku od prethodnog žanra, ovde je stil dozvoljivo hermetičniji, sa više argo jezika, s obzirom na ciljnu grupu kojoj se obraća .

Dokumentarna reportaža

Za razliku od danas sveprisutne moderne faktografske reportaže, koja je nasledila takozvanu klasičnu, svrstavanu u čistu beletristiku, današnja dokumentarna reportaža zasnovana je, pored neophodnog tzv. oka kamere i eksplikacija, odnosno opservacija reportera, tj. pisca reportaže, kao i neophodnog prisustva sagovornika, tzv. živih izvora, aktera ili očevidaca priče, prevashodno na dokumentarnoj građi, dokumentima. Nepisano pravilo kaže da upravo dokumentarna građa čini bar 50 % ukupnog sadržaja, tako da je samim tim dokumentaristika (u najširem smislu) dominantna potka za ovakav tekst. Logično, ova forma zahteva ogroman istraživački rad od strane autora, koji često nadilazi nivo zahteva što se postavljaju pred člankopiscem, a ponekad i feljtonistom. Jedan od najboljih dokaza, ali ujedno i primera koliki značaj, uticaj i ugled ima dokumentarna reportaža, jeste globalni svetski štampani medij „National geographic”, čiji sadržaj predominantno čini upravo ovaj žanr. NG naime izlazi u 30 zemalja na 29 jezika i ima tiraž od dvanaest miliona

čitalaca samo u matičnom izdanju na engleskom jeziku. Možda najbolji primer koji pokazuje kolika zahtevnost stoji pred, bez izuzetka, najjemenentnijim novinarima-piscima koji objavljuju u ovakvoj vrsti štampe, je podatak da pripreme za jedan ovakav tekst vrhunske dokumentarne reportaže traju od jedne do dve i po godine, a da samo na proverama podataka u vašingtonskom istraživačkom odeljenju i biblioteci radi približno 500 ljudi. Dodajmo tome činjenicu da u ovu brojku ne ulaze specijalni konsultanti sa institucija kao što su Institut Masačusets ili Columbia University i slika postaje kompleksnija. Poslednja istraživanja rađena na primerima dokumentarnih reportaža iz National Geographica, kao matice – uzora koji kopiraju najveći svetski globalni štampani mediji, pokazuju da ona polazi od koncepta dokumentarne reportaže kao „kreativne interpretacije činjenica stvarnosti”¹⁸ pozajmljene od Džona Grirsona (John Grierson), oca dokumentarnog filma. Otud istraživanja (koja ovaj autor još nije objavio) svoju analizu fokusiraju na dokumentarnoj vrednosti sadržaja, ali i kvalitetu interpretacije, kao i definisanju istraživačkih kategorija, izvora dokumentarne građe, lokacija, tema, narativa, ilustracija, ali pre svega novog koncepta strukturiranja – kompozicije, odnosno dramaturgije. Jer savremena dokumentarna reportaža sve više se po svojoj dramaturgiji približava kategoriji američkog, tj. holivudskog trilera, konceptu story tellinga (pričanju priče), formi savremenog romana (strukturno), ispovednoj dokumentarnoj prozi i sl. I baš kao što je televizija uspjela da potisne reportažu (generalno) sa stranica štampe, tako je tzv. nova dokumentarna reportaža sve ređe prisutna u nedeljnicima i seli se u druge vrste periodične štampe – najčešće u mesečnike.

Istorijski esej

Dokumentarna forma čiji se sadržaj prevashodno zasniva na istoriografiji, tj. istorijskim podacima, naziva se istorijski esej. Ovaj žanr dominantno se bavi istorijskim ličnostima i događajima, neretko je prisutan veliki broj istorijskih podataka, datuma, godina, i sl. i gotovo nikada, osim u formi backgrounda, ne bavi se živim osobama. Iako ni on ne mora imati konkretan aktuelni povod, često se u štampi koristi kako bi se protumačila određena pojava u sadašnjosti, ukazalo na njen istorijski razvoj, i kako bi se kroz interpretaciju dublje eksplicirala određena pojava, ličnost ili događaj. Baš kao i feljton, istorijski esej se neretko koristi u manipulativne svrhe tako što se pojavljuje u trenucima kada pažnju najšire javnosti zaokupljaju događaji od izuzetnog društvenog značaja, a koji imaju direktne konotacije sa određenim

18 Macdonald K. and C., *Imagining Reality: The Faber Book of Documentary*, Faber and Faber, 1996, str. 131

pojavama ili ličnostima iz bliže ili dalje prošlosti. Ipak treba reći da ovaj žanr nosi i pozitivne konotativne sadržaje, pogotovo kada je u funkciji angažovanog interpretiranja aktuelne društvene, političke i svake druge stvarnosti.

Feljton ili „tekst ispod linije“

Ako je verovati starim novinarskim teorijama, upravo feljton je najtipičniji oblik novinarskog izražavanja, koji u sebi sublimira sve ostale žanrove. Istorijski, on je najstariji oblik novinarskog izražavanja, i to ne samo u dokumentaristici, a istoričari žurnalizma ga nazivaju „tekst ispod linije”. U leksikonu stranih reči i izraza, feljton se definiše kao „podlistak, stalna rubrika dnevnog (političkog) lista određena za lepu književnost (romane i priče), umetničke i književne prikaze i popularno naučne članke.”¹⁹ Već ova definicija pokazuje veliku dozu zastarelosti i malu sličnost sa onim što je savremeni feljton danas. Današnji feljtoni sve više nastaju iz biografija, a dobra istraživačka priča je često osnov feljtona. Ipak, treba istaći da je on jedini žanr koji je zadržao sve karakteristike od svog nastanka, u 19. veku, do danas (omogućujući autoru ogromnu slobodu koncipiranja, strukturiranja, iznošenja ličnog stava, korišćenja reporterških elemenata, kritičkog vrednovanja, faktografskih elemenata, ali uvek uz nužnu i neophodnu visoku dozu interpretacije). Pa čak i grafički. Naime, sve krize i pojave novih medija menjale su i grafički, tj. vizuelno sve žanrove izuzev feljtona. Dokaz za to je činjenica da se ni jedan ozbiljni informativno-politički list do danas nije odrekao ovog žanra, a da ga obavezno imaju i periodična štampa, kako specijalizovana, tako i nedeljnici, odnosno njuz magazini. Dugo svrstavan u beletristiku, doneo je i izraz „feljtonizirati tekst”, što najčešće znači „beletrizovati” ga. Ono što karakteriše isključivo ovaj žanr je to da se objavljuje u više nastavaka.

Današnje savremene žurnalističke teorije saglasne su da je, kako zbog svog sadržaja, preko izbora tema, autora, aktuelnosti, a pogotovo uticaja na publiku i uloge u kreiranju javnog mnjenja, on predominantno – interpretativni dokumentarni novinarski žanr. Stoga nije slučajno što su autori feljtona pisci, književnici, istoričari, profesori, etnolozi, kompetentni stručnjaci iz pojedinih oblasti, ali i specijalizovani novinari za određenu oblast. Potvrda svega navedenog je i činjenica da, ne samo u Sjedinjenim američkim državama, već sve češće i u Evropi, pa i kod nas, imamo obrnutu situaciju od uobičajene: umesto da se delovi knjige, npr. prenose u nastavcima kao feljton, određeni

¹⁹ Vujaklija M., *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd 1980, str. 958-9.

feljtoni na kraju godine objedinjuju se u jedno jedinstveno štivo smešteno u tvrdi povež.

Hibrid

Ovaj, u poslednjem periodu sve češći novinarski žanr u radu se definiše kao hibrid gore definisanih dokumentarnih formi. Naime, mešavina dokumentarnih i nedokumentarnih formi (npr. članak i dokumentarna reportaža) nije identifikovana kao dokumentarna forma, već se ona definiše samo kao hibrid čisto dokumentarnih formi. Pod ovim se podrazumevaju minimum dve dokumentarne forme u jednom novinskom tekstu. Tako su na primer, čest slučaj hibridi između društvenog portreta i romanisirane biografije, ili između komentatorskog pregleda i društvenog portreta (naročito kada je reč o svetskim političarima čiji se rad pratio u dužem razdoblju i sl.). Ono što posebno valja istaći jeste da velika zastupljenost hibrida u novinarskim dokumentarnim formama jeste posledica pre svega nepoznavanja žanrova, a neretko i nedovoljnog dokumentarističko istraživačkog angažmana samog novinara. Baš kao što je to slučaj i u ostalim segmentima novinarstva.

Neophodno je konstatovati da žanrovi nisu statični i zauvek dati oblici novinarskog izražavanja. Uostalom, istorija razvoja žurnalizma to i potvrđuje. Od vesti do članka. Slično je i sa novinarskim dokumentarnim formama. Menjaju se uporedo sa medijskim i tehnološkim promenama, ali se često nesvesno (od strane autora) prilagođavaju opštem stanju društva, otkrivajući kompletnu njegovu dijagnozu. Naravno, ostavljajući na taj način veoma širok prostor za manipulaciju istim, pogotovo ako se za te potrebe iz razloga neproverljivosti, spinovanja, nedostupnosti (i pored postojećeg zakona) PR-a, ili čak neznanja i neprofesionalizma, koriste dokumenti čiji su kredibilitet i validnost u najmanju ruku upitni. A upravo i to su neki od razloga zašto se čak i urednici teško odlučuju da svoje novinare angažuju na ovakvim zadacima. Ostalo je poznata priča o vremenu i još više novcu, a u poslednje vreme i pritiscima i to pre svih – svemoćnih oglašivača i izdavača, koji su preoteli primat čak i političarima.

Cilj, korpus i konteksti istraživanja

Predmet ovog istraživanja je analiza dokumentarnih novinarskih žanrova u nedeljnicima NIN, Vreme i Pečat, tokom marta 2011. godine. Brojevi koji su analizirani su: NIN – 3140, 3141, 3142, 3143, 3144; Vreme – 1052, 1053, 1054, 1055, 1056; Pečat – 155, 156, 157, 158.

Osnovni cilj istraživanja²⁰ je ukazati na to u kojoj meri su dokumentarne forme prisutne u časopisima NIN, Vreme i Pečat i na osnovu dobijenih rezultata ukazati na onaj nedeljnik koji ove žanrove neguje u najvećoj meri. Kako je prisustvo novinarskih dokumentarnih formi nužni preduslov istraživačkog novinarstva, cilj je pokazati u kojoj meri najugledniji i najtiražniji srpski nedeljnici praktikuju ovaj vid žurnalizma i kroz to posredno dobiti eventualne odgovore i na pitanja uticaja, ugleda, kredibiliteta, te shodno tome i tiraža.

Pored osnovnog cilja koji se tiče prisustva dokumentarnih formi uopšte, cilj istraživanja je i utvrđivanje prisustva svakog od prethodno definisanih žanrova u svakom magazinu ponaosob.

Sledeći u nizu ciljeva jeste upoređivanje rezultata dobijenih ovakvom analizom svakog pojedinačnog žanra sa onima dobijenim u analizi ostalih nedeljnika. Na taj način steći će se uvid u to koji od njih daje prednost kom od devet navedenih dokumentarnih žanrova.

Činjenice vezane za stanje u novinarstvu u Srbiji, potrebe čitalaca u modernom društvu i tendencije modernog novinarstva iznete u uvodu ovog rada bile su inicijalna kapisla za istraživanje koje se bavi prisutnošću dokumentarnih formi u periodičnoj štampi na srpskom tržištu. Stanje srpskog novinarstva u korelaciji je sa stanjem društva koje je u pretekle dve decenije pretrpelo brojne promene. Upravo te promene uzrokovale su mnoštvo problema za čije rešavanje je nekada krucijalna novinarska interpretacija i analiza društvenog problema, a ozbiljna analiza je nezamisliva bez dokumentaristike.

Početna faza istraživanja bila je prikupljanje četrnaest brojeva tri nedeljnika Vreme, NIN, Pečat u izabranom periodu. Potom je primenjena metoda klasifikacije; tom prilikom su klasifikovani tekstovi u odgovarajuće novinarske žanrove. Statistička metoda je sledeća primenjena, i to prilikom brojevanog i procentualnog prikaza udela žanrova u pojedinačnom listu i u ukupnom broju tekstova. Takođe, statistička metoda je primenjena i pri procenjivanju najzastupljenijeg žanra, kako pojedinačno po nedeljnicima, tako i u celokupnom predmetu istraživanja. U sledećoj etapi primenjena je metoda kvalitativno-kvantitativne eksplikacije, koja podrazumeva analizu sadržaja pojedinačnih izdanja, tj. čitanje i obeležavanje dokumentarnih elemenata (npr. arhivska građa, intervju, istoriografija, interpretacija) u svakom tekstu analiziranih brojeva. Nakon ovoga, primenjena je komparacija,

²⁰ U ovom istraživanju učestvovali su studenti treće generacije (2010/2011) master studija novinarstva na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, u okviru predmeta Novinarske dokumentarne forme u štampi.

gde su, statističkom metodom, dobijeni rezultati iz pojedinačnih njuz magazina, obrađeni i upoređeni.

Nimalo slučajno, za predmet istraživanja uzeti su najreferentniji srpski informativno-politički nedeljnici tj. njuz magazini, od najstarijeg NIN-a, preko Vremena, do najmlađeg Pečata, koji pretenduje da zavredi ovu kategorizaciju. Takođe, vodilo se računa da su to ujedno i najuticajniji ali i najtiražniji predstavnici ove vrste štampanog novinarstva kod nas. Istina, sa ponekad dijametralno različitim preferencijama i političkim naklonostima, ali sa neretko gotovo identičnim temama koje obrađuju.

Korpus za analizu činilo je ukupno 468 identifikovanih tekstova od čega 165 u Vremenu, 206 u NIN-u i 97 u Pečatu, u ukupno 14 brojeva ova tri nedeljnika izašlih u toku marta meseca 2011. godine. Iako je u okviru istraživanja posebno rađena i kvalitativna analiza svake novinarske dokumentarne forme ponaosob, za potrebe ovog teksta ona će biti izostavljena prevashodno zbog svog kvantuma, a svako izvlačenje slučajnog ili posebnog uzorka pretilo bi uopštavanjem ili pak naglašavanjem – što autor želi da izbegne.

Analiza sa komentarima

Vreme broj 1052

U ovom broju Vremena ima ukupno 43 teksta od kojih je osam dokumentarno. Pet tekstova, ili 62%, su komentatorski pregledi, dok su se u ovom broju Vremena pojavile po jedna romansirana biografija, dokumentarna reportaža i društveni portret.

Vreme broj 1053

U ovom broju Vremena izdvajamo osam dokumentarnih formi od ukupno 28 tekstova, i to: dve dokumentarne reportaže i šest komentatorskih pregleda.

Vreme broj 1054

U broju 1054, od 29 tekstova, od kojih su sedam dokumentarne forme, najprisutniji je ponovo komentatorski pregled. Ova dokumentarna forma sa pet tekstova zauzima 72% od ukupnog broja dokumentarnih žanrova. U ovom broju Vremena pojavljuju se po jedan društveni portret i jedna dokumentarna reportaža i zauzimaju po 14% od svih dokumentarnih formi detektovanih u ovom izdanju.

Vreme broj 1055

U ovom izdanju Vremena izdvajamo osam dokumentarnih tekstova od ukupno 29 i to: šest komentatorskih pregleda i po jednu dokumentarnu reportažu i društveni portret.

Vreme broj 1056

U ovom broju, od ukupno 36 tekstova, osam je dokumentarno. Izdajamo četiri komentatorska pregleda, i po jedan istorijski esej, društveni portret, i naučno popularnu studiju. Takođe se može izdvojiti i jedan tekst klasifikovan kao hibrid.

Pečat broj 155

U ovom broju Pečata, kao i u ostalim koji su analizirani, ima elementa dokumentaristike, ali su vrlo često prisutne hibridne forme. Malo je pravih čistih dokumentarnih žanrova.

U ovom broju dokumentarno je, od ukupno 23 teksta, svega šest. Najveći deo ovog broja *Pečata* posvećen je Momi Kaporu. Sa stoji se od tekstova njegovih prijatelja i poznanika, supruge... U njima ima puno dokumentarnih elemenata, ali su više uspomene i sećanja i teško ih je žanrovski odrediti. Izdajamo tri komentatorska pregleda, jednu dokumentarnu reportažu i dve naučno-popularne studije.

Pečat broj 156

U ovom broju Pečata od ukupno 29 tekstova, osam je dokumentarno. Komentatorskih pregleda bilo je pet kao i po jedan društveni portret, feljton i naučno-popularna studija. Treba istaći da, kao i u prethodnim brojevima ovog nedeljnika, komentatorski pregled je vrlo često na ivici hibrida sa izrazitim kolumnističkim elementima i pregršt ličnih stavova autora – što je inače dominantna odlika ovog magazina.

Pečat broj 157

Za razliku od prethodna dva analizirana broja, u ovom broju znatno je manje dokumentarnih formi. Preovlađuju one hibridne, kao i analitika. Izdajamo samo tri čisto dokumentarna teksta od ukupno 23. Dosta elemenata dokumentaristike ima i tekst (stalna rubrika) o sportu Marka Markovića, ali ga je žanrovski teško definisati jer i on sadrži brojne kolumnističke odlike. Od pomenuta tri dokumentarna teksta jedan je feljton, jedna naučno-popularna studija i jedan komentatorski pregled (takođe granično – hibrid).

Pečat broj 158

I u ovom broju Pečata, kao i u ostalim koji su korišćeni u analizi, ima elemenata dokumentaristike, ali su predominantne hibridne forme. Malo je pravih dokumentarnih žanrova, ali je težnja bila da se pronađe sve što je dokumentarno i u nedokumentarnim formama. Kao što je već rečeno, subjektivizam i nacionalizam odlikuju i ovaj broj, kao i ostale. U ovom broju može se izdvojiti uslovno šest dokumentarnih tekstova od ukupno

22 teksta. I oni u sebi sadrže primese analitike (tačnije mnoštvo ličnih stavova, vrednosnih sudova i sl. ali treba naglasiti – bez prisustva kredibilne interpretacije zbog izostajanja drugog i drugačijeg mišljenja, pogotovo manjka izvora) i faktografije, ali i u drugim tekstovima mogu se naći povremeno dokumentarni elementi. Sve ovo naravno dodatno otežava analizu. Izdajamo tri komentatorska pregleda, dve naučno-popularne studije i jedan feljton.

NIN broj 3140

Prvi martovski broj NIN-a u sebi sadrži 46 tekstova, od kojih su 14 dokumentarne forme. U analiziranom broju 30% tekstova predstavljaju dokumentarne forme, dok 70% ovog broja čine ostali tekstovi. Detaljnija analiza otkriva dva komentatorska pregleda, tj. 14 %, hibridnih tekstova bilo je tri, dakle 22%, bio je jedan feljton, tj. 7%, stručno publicistički ogled pojavio se pet puta, tačnije 36%, dok je naučno publicističke studije bilo tri, tj. 21%.

NIN broj 3141

Desetomartovski broj NIN-a izašao je na kioske sa 35 tekstova, a analizom je utvrđeno da je od tog broja devet dokumentarnih. Ako pogledamo detaljniju analizu dokumentarnih formi, od ukupnog broja imamo tri komentatorska pregleda (34%) , dva hibrida (22%), tri stručno publicistička ogleda (33%) i jednu naučno popularnu studiju (11%).

NIN broj 3142

Treći martovski primerak NIN-a ima 43 teksta koji nisu dokumentarni, znači 77% od ukupnog broja. Deset tekstova, ili 23% je onih koji se smatraju dokumentarnim. Od dokumentarnih formi najviše je bilo komentatorskih pregleda – sedam (70%), potom, hibridnih tekstova – dva (20%) i na kraju, stručno publicistički ogled – jedan (10%).

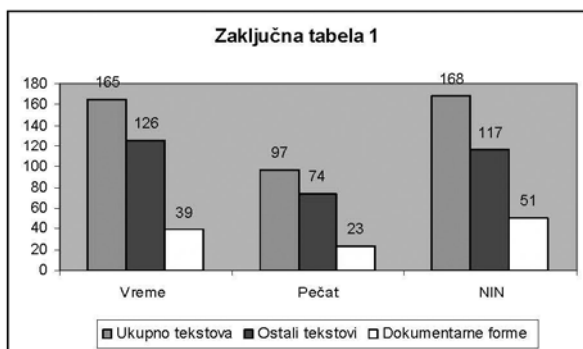
NIN broj 3143

Pretposlednji martovski broj NIN-a izdat je 24. marta. U njemu je objavljeno 35 tekstova, a njih sedam pripada dokumentaristici. U procentima to je 20% dokumentaristike nasuprot 80% nedokumentarnih tekstova. Detaljan prikaz dokumentaristike je: komentatorski pregled – četiri (45%), naučno popularna studija – dve (22%), hibrid – dva (22%), naučni esej – jedan (11%).

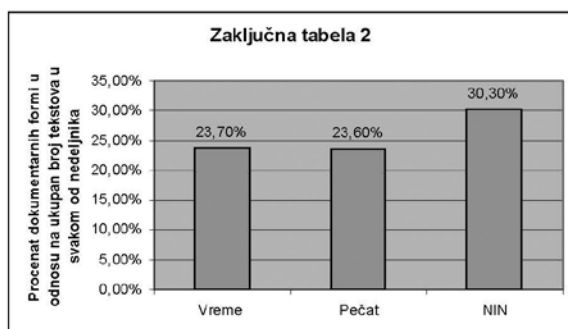
NIN broj 3144

Broj 3144. NIN-a ima 36 tekstova, a dokumentarnih žanrova bilo je 11. Gledano u procentima to je 30% dokumentarnih

formi nasuprot 70% ostalih tekstova. Kada dokumentarne forme raščlanimo, komentatorskih pregleda je – četiri (36,4%), hibrida – dva (18,2%), naučnog eseja – jedan (9%), istorijskog eseja – jedan (9%), naučno-popularne studije – jedna (9%), i romansirane biografije – dve (18,2%).

U prikazanoj tabeli (zaključna tabela broj 1) jasno se vidi odnos dokumentarnih i nedokumentarnih formi u analiziranim nedeljnicima NIN, Vreme i Pečat u martu 2011. Najviše dokumentarnih formi ima u NIN-u (51), zatim u Vremenu (39), pa u Pečatu (23) teksta.

U datoj tabeli (zaključna tabela broj 2) prikazano je prisustvo dokumentarnih formi, izraženo u procentima, za svaki list ponaosob, ako se posmatra kompletan analizirani materijal. Iz ove tabele sledi da magazin NIN, tokom perioda obuhvaćenog analizom, u odnosu na ostale analizirane listove, pridaje najveću pažnju dokumentarnim formama, sa 30,3 %, sledi Vreme sa 23,7 %, a na začelju se nalazi Pečat sa 23,6 %. Mala razlika u procentima dokumentarnih tekstova u magazinima Vreme i Pečat proizilazi iz toga što je procenat dokumentarnih formi u Pečatu visok zbog malog broja ukupnih tekstova u svakom broju. Tako je, na primer, u analiziranom periodu, magazin Pečat imao u proseku 24,25 tekstova po izdanju, Vreme 33 teksta u proseku u svakom broju, a NIN čak 41,6 tekstova u svakom novom broju. Tome treba dodati i već spomenuti komentar u prethodnoj

analizi da su mnogi granični tekstovi nedeljnika Pečat uvršćeni u kategoriju novinarskih dokumentarnih formi, a u strožijoj selekciji ovaj procenat bio bi niži za najmanje 10 %.

Zaključna razmatranja

Ispunjen je osnovni cilj ukazivanja na to u kojoj meri su dokumentarne forme prisutne u nedeljnicima NIN, Vreme i Pečat i na osnovu dobijenih rezultata ukazano je na onaj njuz magazin koji ove žanrove neguje u najvećoj meri – NIN.

Pored osnovnog cilja koji se tiče prisustva dokumentarnih formi uopšte, utvrđeno je i u kojoj meri je prisutan svaki od analiziranih žanrova. Komentatorski pregled ubedljivo je najprisutniji u sva tri nedeljnika.

Sledeći u nizu ciljeva bio je upoređivanje rezultata dobijenih ovakvom analizom. Na taj način stekao se uvid u to koji od njih daje prednost kom od devet navedenih, a ranije definisanih dokumentarnih žanrova. U svakom njuz magazinu ponasob, kao i u ukupnom rezultatu, ubedljivo ponovo prednjači komentatorski pregled.

Nepobitno je utvrđeno da se najveći broj komentatorskih pregleda pojavljuje u rubrikama „Svet“, „Društvo“ i „Ekonomija“, a nešto ređe, ali ne i zanemarljivo u oblastima: ekologija, zdravlje i zdravlje, pa čak i kultura. Sva tri nedeljnika neguju feljton, a NIN i Vreme i društveni portret kao, moglo bi se reći, stalnu rubriku. Njen najčešći „predmet obrade“ su ličnosti iz sfere politike, kulture, estrade, ređe nauke i istorijske ličnosti. Naučno popularne studije najčešće obrađuju teme iz oblasti zdravlja, ekologije, ali i IT, dok se retki stručno-publicistički ogledi i istorijski eseji zadržavaju na svojim uobičajenim temama. Romansirane biografije rezervisane su gotovo bez izuzetka za kulturu, uže posmatrano – ličnosti iz sfera glumišta, muzike, retko nauke. Dokumentarna reportaža, iako prisutna (najviše u Vremenu) ni izbliza ne zadovoljava savremene kriterijume iznete u prethodno datoj definiciji. Jednostavno rečeno, potvrđene su teorijske pretpostavke i teze iznete u prvom delu ovog rada a koje su prethodile samom istraživanju.

Uočljiva je ogromna sličnost u koncepcijskom pristupu sva tri nedeljnika u pogledu velikog prisustva kolumni, nešto manje članaka i drugih nedokumentarnih žanrova ali sa zajedničkom odlikom nezadovoljavajućeg nivoa interpretacije, najčešće usled malog broja izvora, često upitno kredibilnih sagovornika, nepotpunog istraživanja i naposljetku nezaokruženosti, tj. nepotpunosti same interpretacije.

Nekoliko reči i o stilu. Uslovno bi se mogla napraviti podela prethodno analiziranih novinarskih dokumentarnih žanrova na dve dokumentarne podgrupe, a razlika između njih najočiglednije se ispoljava u pogledu stila izražavanja koji prvenstveno zavisi od profesionalnog habitusa autora. Novinarski stil je koncizniji, prilagođeniji široj čitalačkoj publici, dok je stil stručnjaka često obojen elementima argo jezika i u žanrovima koji to dopuštaju – determinisan terminološkim odlikama oblasti u kojoj je autor specijalista. Takvi žanrovi vrlo često nemaju dominantno informativnu, već prevashodno edukativnu funkciju i stoga je njihova interpretativnost hermetičnija i namenjena znatno užoj i gotovo bez izuzetka najobrazovanijoj čitalačkoj publici. Možda upravo na ovom mestu treba podsetiti na razmišljanje Đovanija Gocinija o „graničnoj liniji kojom se u štampi razdvaja, kulturna zainteresovanost elite od zainteresovanosti narodnih masa, pri čemu štampa nastoji da zadovolji obe.”²¹

Krajem prošle godine u Hajderabadu u Indiji je održana 62. godišnja skupština svetskih novinskih izdavača (WANIFRA) i Foruma glavnih urednika sa temom: ekonomska kriza ozbiljnih razmera i dominacija novih tehnologija u komunikaciji sa čitaocima. Svetskom novinarskom kongresu prisustvovao je i čak sa njega izveštavao glodur nedeljnika “Vreme” Dragoljub Žarković. U tekstu koji je objavio na portalu svog njuz magazina, pored ostalog, piše: „Sadržinski, dnevne novine se već danas podosta razlikuju od modela na koje smo navikli. Sve više liče na – nedeljnike. Huan Senior, potpredsednik ICMG-a (Međunarodna medijska konsultantska grupa), poigrao se rečima i rekao da „newspapers” postaju „newzines” a da „journalists” postaju „journalanalysts” ukazujući na potrebu da se fokus i sadržaj menjaju od informativnog i izveštačkog ka analizi....Pitao sam u pauzi: „Pa dobro, a šta nedeljnici da rade?” Odgovor je glasio: „Isto to, samo još više i bolje!”

Da li su naši najreferentniji, najuticajniji i svakako najtiražniji (sa čak i za srpske prilike veoma skromnim tiražima – izuzevak je donekle Pečat!) informativno politički nedeljnici u dovoljnoj meri prihvatili i što je još važnije primenili ovaj savet, ako rezultati istraživanja koje je pred vama dokazuju da čak i u najtolerantnijoj istraživačkoj analizi i eksplikaciji udeo dokumentarnih novinarskih formi – čitaj kredibilnog istraživačkog novinarstva, u ukupnom sadržaju svakog od njih ponosob – ne dostiže ni – jednu četvrtinu, a jedino je NIN blizu da ostvari jednu trećinu!

21 Gocini Đ., *Istorija novinarstva*, Clio, Beograd 2001, str. 15

Najnovije istraživanje „Profesija na raskršću-novinarstvo na pragu informacionog društva”²² koje je realizovao Centar za medije i medijska istraživanja Fakulteta političkih nauka, ponudilo je neke moguće odgovore. Dva ključna po mišljenju autora projekta, ali i samih novinara su: socijalno-ekonomski i tehnološki izazovi.

Možda se upravo tu kriju odgovori na nepostavljeno pitanje: zašto su rezultati ovog istraživanja koji su pred vama takvi kakvi su i još važnije: šta je činiti u budućnosti zarad opstanka poslednje „linije odbrane kredibilnog novinarstva”, tj. news magazina u Srbiji? Jer, novinarske dokumentarne forme kao sam vrh žurnalističke kvalitativne piramide, podrazumevaju, aksiomatski, ispunjenje oba ova uslova. U protivnom, vreme će dati za pravo (iako ovaj autor ne pripada toj kategoriji teoretičara) katastrofičarskim prognozama o potpunom nestanku štampe koju najpesimističniji među sličnima, Artur Sulzberger, izdavač Njujork Tajmsa, najavljuje već za sledeću godinu.

Na potezu su – struka i profesionalci. U najširem smislu te reči i na najširem mogućem „frontu” odbrane najstarijeg i još uvek najkredibilnijeg medija. Tim pre što su i pored svih trendova, dilema, a pogotovo izazova koje je doneo pre svih internet i nove tehnologije, štampani mediji svih ovih (pa i poslednjih) godina dokazali da su stub poverenja publike i kao na počecima – jedna od okosnica demokratije i razvoja civilnog društva. Primer Wikiliksa, koji je uzdrmao planetu i otvorio mnoga nova pitanja kako za teoretičare, tako i za novinare same, dao je najeklatantniji odgovor na pitanje opstanaka referentne štampe: poverovali su mu i dobio je na značaju tek kada su iza njega svojim kredibilitetom stali – najugledniji svetski – štampani mediji!

LITERATURA:

Berg H., *Istraživačko novinarstvo*, Klio, Beograd 2007.

Čomski N., *Jezik i odgovornost*, Gradina, Niš 1994.

Hil M. V., *Uticaj informacije na društvo: ispitivanje njene prirode, vrednosti i upotrebe*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd 2008.

Lukač S., *Teorija i tehnika novinarstva, skripta*, FPN, Beograd 1979.

Kljajić V., *Intervju u štampi i on-line magazinima na internetu*, FPN i Čigoja, Beograd 2009.

22 Projekat je realizovan u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih istraživanja na Zapadnom Balkanu (RRPP), koji vodi Univerzitet u Friburgu, uz finansijsku podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). Mišljenja izneta u ovom tekstu su mišljenja autora i ne predstvaljaju nužno mišljenja SDC i Univerziteta u Friburgu.

Macdonald K. and C., *Imagining Reality: The Faber Book of Documentary*, Faber and Faber, 1996.

Pizara P., *Dimni signali – vodič za kritičku upotrebu novina i televizija*, Tanjug, Konrad Adenauer Fondacija, Beograd 2008.

Rajnvajn Lj., *Stvaralaštvo novinara*, Naučna knjiga, Beograd 1988.

Ricouer P., *Evenement et sens, L'evenement ene perspective*, Ed. Jean-Luc Petit, Paris, Ed. De l'Ecole des hautes etudes ene sciences sociales, 1991.

Rus-Mol Š., Zagorac Heršer A. J., *Novinarstvo*, Klio, Beograd 2005.

Todorović N., *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*, FPN i Čigoja štampa, Beograd 2002.

Vitković B., *Preopterećenje informacijama: kako naći relevantne informacije*, *Časopis CM*, broj 12, Protokol, Novi Sad i FPN, Beograd 2009.

Štambuk V., *Communico ergo sum ili Internet, kako je nastao i kuda smera*, Akademska misao, Beograd 2010.

“Magazine makes Assault On Serbian Nationalism: Scrappy Vreme Has Emerged As Yugoslavia’s Most Trusted Chronicle Of War,” by Carol J. Williams. Los Angeles Times, 3/23/93

Rečnici i enciklopedije:

Mala enciklopedija Prosveta, Prosveta, Beograd 1959.

Vujaklija M., *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd 1966.

Časopisi:

NIN – br. 3140, 3141, 3142, 3143, 3144

Vreme – br. 1052, 1053, 1054, 1055, 1056

Pečat – br. 155, 156, 157, 158

Elektronski izvori:

http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b_id=539&c_id=6452 Posećeno 14.07.2011.g.

<http://www.ex-yupress.com/vreme/vremeindex.html> posećeno 12.06.2011.g

www.nin.co.rs

www.vreme.com

www.pecat.co.rs

Veselin Kljajić
Beograd University, Faculty of Political Sciences

ROLE AND IMPORTANCE OF JOURNALISTIC DOCUMENTARY FORMS IN PRINT MEDIA

Abstract

World economy crisis, as well as the global technological and media changes, made tectonical disorder mostly in print media. For some time now, there is a question of their psychical survival. News magazines are on the hit, as their recent rolls are now taken by daily newspapers. There is a consent on social – economic and technological challenges that Serbian press has to answer, but the question – what to do with news magazines and what further, remains open. The same is with interpretation. This article is trying to find answers in journalistic documentary forms which are more and more present and which are continuation of positive journalistic interpretative evolution, through proof of necessity of bigger presence of documentary forms as specific segment of investigative journalism. Besides theoretical considerations and definitions of the most common genres, this paper, based on case study of three news magazines with biggest circulation: Vreme, NIN and Pečat, shows results of research and provides directions/recommendations for comeback of credibility and quality of referent information-political weekly news press in Serbia.

Key words: *documentary forms, print media, news magazines, interpretation, credibility*